

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ЗДОРОВ'Я ТА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
Кафедра фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету здоров'я та
фізичного виховання
Едуард СИВОХОП
«27» червня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ**

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	016 Спеціальна освіта
Спеціалізація (за наявності)	016.02 Спеціальна освіта. Олігофренопедагогіка
Освітня програма	Олігофренопедагогіка. Здоров'я людини
Статус дисципліни	вибіркова
Мова навчання	українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Сімейне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями» для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта предметної спеціальності (спеціалізації) 016.02 Спеціальна освіта. Олігофренопедагогіка освітньої програми «Олігофренопедагогіка. Здоров'я людини»

Розробники: Кляп М.І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти

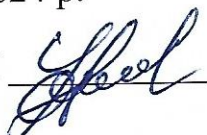
Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри **фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти**

протокол № 15 від «26» червня 2024 р.

Завідувач кафедри Ярослав ФІЛАК

Схвалено науково-методичною комісією факультету здоров'я та фізичного виховання

протокол № 12 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Фелікс ФІЛАК

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	четвертий	четвертий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3	7	7
	Лекції:	
	28	10
	Практичні (семінарські):	
	32	2
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: письмовий залік	Самостійна робота:	
	60	108

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Сімейне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями» є вивчення здобувачами психолого-педагогічних основ сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту, основних засад і сутності сімейного виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку різних нозологій, особливостей дефектологічної психолого-педагогічної допомоги сім'ям, які виховують дітей з ООП; оволодіння особливостями взаємодії педагогів і батьків в процесі подолання порушень в розвитку дитини, способами активізації участі сім'ї в корекційно-педагогічній роботі з дітьми, які мають різні відхилення у розвитку; сформуванню моральну позицію фахівця, необхідну для роботи з сім'єю дитини з особливими освітніми потребами.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Сімейне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Вміє дійснювати спостереження за дітьми з психофізичними порушеннями (інтелекту, мовлення, зору, слуху, опорно-рухових функцій тощо), реалізовувати корекційно-педагогічну роботу з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей, індивідуальних освітніх потреб, можливостей та здібностей.	ПРН 10
Володіє методиками сприяння соціальної адаптації осіб з особливими освітніми потребами, їхньої підготовки до суспільної та виробничої діяльності.	ПРН 13
Має вміння та навички співпраці з батьками дітей з особливими освітніми потребами, особами, які їх замінюють, фахівцями інших галузей (медиками, психологами, логопедами, фізичними терапевтами, вчителями, вихователями) в рамках міждисциплінарної команди на основі принципів толерантності, діалогу і співробітництва.	ПРН 19

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

Залік, усні відповіді на семінарах, тести на кожному практичному занятті, реферати, есе, різні види групових та індивідуальних завдань, участь у вебінарах щодо виховання та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами, співпраці з батьками дітей, що мають порушення психофізичного розвитку.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усні відповіді на практичних заняттях, тести з кожної теми, виконання групових та індивідуальних завдань.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота, яка включає виконання тестових завдань; підготовка та захист реферату, презентації або есе, сертифікат за участь у вебінарі або тренінгу з питань виховання в сім'ї дитини з ООП, соціалізації, профорієнтації зазначеної категорії осіб.

Форма підсумкового семестрового контролю: письмовий залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Показники	Бали
Змістовий модульний контроль:	
Письмове опитування за відповідь за кожне із двох теоретичних питань нараховується по 20 балів, два випадково вибраних варіанти тестових завдань оцінюються по 5 балів кожний (кожний варіант тестів містить по 5 тестів, правильне розв'язання кожного тесту оцінюється в 1 бал)	0-50
Бали за активність на практичних заняттях береться середній бал за оцінювання усних відповідей і тестових занять з усіх занять, що множиться на коефіцієнт 6	0-30
Бали за виконання самостійної роботи: підготовка та захист реферату, есе або презентації за обраною темою	0-15
Сертифікат за участь у семінарі, вебінарі, тренінгу щодо виховання та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами, співпраці з батьками дітей, що мають порушення психофізичного розвитку.	5
Загальна оцінка	0 - 100

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2		Модуль ...	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	8	30	8	30		
Лабораторні заняття (допуск, виконання та захист)	-	-	-	-		
Комп'ютерне тестування при тематичному оцінюванні	-	-	-	-		
Письмове тестування при модульному оцінюванні	2	10	2	10		
Самостійна робота (реферат, презентація, есе)			1	15		
Результат неформальної освіти	1	20	1	5		
Модульна контрольна робота	1	40	1	40		
Разом		100		100		

Критерії оцінювання теоретичних питань модульної контрольної роботи

Бали	Критерії оцінки
20	якщо відповідь повна і правильна, з прикладами та поясненнями
15	якщо відповідь по суті правильна, але не повна
10	якщо відповідь обмежується визначенням окремих понять, відсутні приклади та пояснення
5	якщо відповідь обмежується визначенням окремих понять, з помилками
0	якщо відповідь не розкриває суті або не зроблена спроба відповісти на поставлені запитання

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Підсумковий семестровий контроль включає наступний вид контролю: залік у письмовій формі.

Залік є заключним підсумковим видом контролю у кінці семестру. До заліку допускаються студенти, що отримали не менше 35 балів як середнє арифметичне за результатами модульних контролів.

Здобувачі, в яких рейтинг, визначений за результатом модульного контролю дорівнює або є вищими за 60 балів, можуть не приймати участі в підсумковому контролі, але за бажанням вони можуть покращити свій рейтинг, прийнявши участь у здачі заліку.

Під час заліку здобувач дає письмові відповіді на 2 теоретичних питання, кожне з яких оцінюється по 40 балів відповідно до критерію оцінювання теоретичної підготовленості, та розв'язує два випадково вибрані варіанти тестових завдань, кожний з яких оцінюється в 10 балів (5 балів*2). Максимальна оцінка за підсумковий семестровий контроль складає 100 балів відповідно до шкали оцінювання ЄКТС та національної шкали.

Нарахування балів за теоретичну підготовленість студентів на підсумковому контролі

Бали	Критерії оцінки
40	Якщо відповідь повна і правильна, з прикладами і поясненнями
35	якщо відповідь повна і правильна, з прикладами і поясненнями, які містять несуттєві недоліки
30	якщо відповідь повна і правильна, але є тільки окремі приклади і пояснення
25	якщо відповідь по суті правильна, але з незначними помилками
20	якщо питання висвітлено правильно приблизно наполовину, є наведені одиничні приклади, пояснення є неповними
15	якщо відповідь містить правильно висвітлені теоретичні поняття приблизно наполовину, наведені приклади, але відсутні пояснення
10	якщо відповідь обмежується тільки визначенням необхідних понять без пояснень і прикладів
5	наявна спроба відповісти на поставлені питання, більшість понять висвітлені з помилками
0	якщо відповідь не розкриває суті або не зроблена спроба відповісти на поставлені запитання

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями

Тема 1. Теоретичні основи сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку

Поняття про сімейні системи. Структура сім'ї. Моделі сімейної взаємодії. Життєвий цикл сім'ї, сімейні функції.

Сучасні підходи до проблеми сімейного виховання. Концепція нормалізації сімейного життя. Методи вивчення сім'ї, яка виховує дитину з порушеннями розвитку.

Тема 2. Сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку

Інтеграційні тенденції. Криза у сім'ї нестандартної дитини. Загальні проблеми сімей, що мають дитину з порушеннями розвитку. Помилки при вихованні дитини з ООП.

Допомога батькам у сімейній кризі. Правила правильного виховання дітей з ООП. Типи і стилі сімейного виховання.

Тема 3. Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали жорстокого поводження.

Сім'ї групи ризику. Проблема жорстокого ставлення до дитини в сім'ї.

Види профілактики жорстокого поводження з дітьми. Роль і напрямки роботи педагога з дітьми – жертвами жорстокого поводження.

Тема 4. Основні поняття раннього втручання. Алгоритм надання послуги раннього втручання

Поняття раннього втручання. Керівні принципи РВ.

Міжнародні підходи до РВ. Досвід США.

Сучасний стан та перспективи РВ в Україні. Ситуація з наданням послуги РВ в області.

Тема 5. Організація надання послуги раннього втручання.

Алгоритм надання послуги РВ (звернення батьків; первинна оцінка потреб дитини та сім'ї; загальні правила організації первинної оцінки).

Етапи проведення первинної оцінки; командне обговорення первинної оцінки, вибір робочої команди й координатора роботи з сім'єю; зустріч з батьками: обговорення результатів первинної оцінки й узгодження запиту.

Поглиблена оцінка у відповідності до запиту батьків; обговорення з батьками результатів поглибленої оцінки.

Реалізація та оцінка ефективності програми РВ. Вихід з програми РВ.

Тема 6. Основи корекційного виховання в сім'ї дітей з порушеннями розвитку.

Роль сім'ї в корекційному вихованні дитини. Основні форми взаємодії фахівців та батьків дитини з порушеннями розвитку.

Окремі питання організації життя дитини з порушеннями в сім'ї (режим дня, навички самообслуговування та охайності).

Тема 7. Вплив сім'ї на формування та корекцію психічних та моторних функцій дитини з порушеннями психофізичного розвитку

Роль сім'ї у розвитку сенсорних функцій та різних видів пам'яті дитини.

Розвиток пізнавальної та ігрової діяльності, мовлення та навичок спілкування в сім'ї.

Роль батьків в удосконаленні рухових функцій та орієнтації у просторі дитини з порушеннями розвитку.

Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту

Тема 1. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї.

Становище дитини з порушеннями інтелекту в сім'ї. Стереотипи ставлення педагогів та батьків до дитини з інтелектуальними порушеннями.

Особливості стосунків здорових дітей з батьками та дитиною з порушеннями інтелекту.

Психологічний супровід родин з дитиною, що має порушення психофізичного розвитку. Допомога фахівців у вихованні дитини з порушеннями інтелекту, основні напрями роботи.

Тема 2. Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту

Сімейне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями раннього віку.

Сімейне виховання дітей з інтелектуальною недостатністю дошкільного віку (розумовий і мовленнєвий розвиток та ігрова діяльність). Фізичне, трудове виховання дошкільнят з порушеннями інтелекту в сім'ї, особливості їх емоційно-особистісного розвитку.

Сімейне виховання дітей з порушеннями інтелекту шкільного віку.

Тема 3. Дитина із порушеннями слуху в сім'ї

Причини порушення слуху. Особливості реакції на звук у віці немовляти.

Особливості психофізичного розвитку дитини з порушеннями слуху.

Методи корекційного впливу та співпраця із сім'єю дитини з порушеннями слуху.

Загальні закономірності розвитку при порушеннях сенсорної сфери.

Тема 4. Дитина з порушеннями зорової функції в сім'ї.

Порушення зорової функції на першому році життя.

Спільна робота фахівців та батьків щодо виховання дитини з порушеннями зору.

Особливості виховання дитини з порушенням зору в сім'ї.

Корекція інтелектуальних особливостей у дітей з порушеннями зору.

Тема 5. Сімейне виховання дітей з порушеннями соціальної взаємодії та РДУГ.

Розвиток спілкування в ранньому віці. Основне про аутизм. Основні підходи до виховання дитини з аутизмом у сім'ї.

Подолання дитячого негативізму в сім'ї. Взаємодія фахівців і батьків в роботі з дітьми з аутизмом.

Виховання в сім'ї дитини з дефіцитом уваги та гіперактивністю. Рекомендації для батьків, що виховують дитину із РДУГ.

Тема 6. Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП та синдромом Дауна

Основні та супутні порушення при ДЦП. Корекційна допомога дитині з ДЦП у ранньому та дошкільному періодах розвитку.

Співпраця з сім'єю, яка виховує дитину з ДЦП, у корекційно-реабілітаційній роботі.

Підготовка дітей з ДЦП до школи. Особливості організації навчальної діяльності школяра з ДЦП.

Особливості розвитку дітей із синдромом Дауна раннього та дошкільного віку. Партнерство педагогів та батьків у шкільному навчанні дитини із синдромом Дауна.

Тема 7. Підготовка підлітків з інтелектуальною недостатністю до дорослого життя у родині.

Особливості поведінки та навчальної діяльності підлітків з порушеннями інтелекту.

Деякі аспекти сексуального виховання та підготовки до створення сім'ї підлітків з інтелектуальною недостатністю.

Питання профорієнтації та визначення планів на доросле життя для підлітків, що мають порушення психофізичного розвитку.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями						
Тема 1. Теоретичні основи сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку	8	2	2			4
Тема 2. Сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку	8	2	2			4
Тема 3. Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали жорстокого поводження.	8	2	2			4
Тема 4. Основні поняття раннього втручання.	9	2	2			5
Тема 5. Організація надання послуги раннього втручання.	9	2	2			5
Тема 6. Основи корекційного виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку.	8	2	2			4
Тема 7. Вплив сім'ї на формування та корекцію психічних та моторних функцій дитини з порушеннями психофізичного розвитку	8	2	2			4
Модульна контрольна робота № 1	2		2			
Разом за модулем 1	60	14	16			30
Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту						
Тема 1. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї.	8	2	2			4
Тема 2. Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту	8	2	2			4
Тема 3. Дитина із порушеннями слуху в сім'ї .	8	2	2			4
Тема 4. Дитина з порушеннями зорової функції в сім'ї.	8	2	2			4
Тема 5. Сімейне виховання дітей з порушеннями соціальної взаємодії та РДУГ.	9	2	2			5
Тема 6. Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП та синдромом Дауна	8	2	2			4
Тема 7. Підготовка підлітків з інтелектуальною недостатністю до дорослого життя у родині.	9	2	2			5
Модульна контрольна робота № 2	2		2			
Разом за модуль 2	60	12	16			30
Всього за модуль	120	28	32			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями						
Тема 1. Теоретичні основи сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку	9	2				7
Тема 2. Сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку	7					7
Тема 3. Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали жорстокого поводження.	8					8
Тема 4. Основні поняття раннього втручання.	10	2				8
Тема 5. Організація надання послуги раннього втручання.	10	2				8
Тема 6. Основи корекційного виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку.	8					8
Тема 7. Вплив сім'ї на формування та корекцію психічних та моторних функцій дитини з порушеннями психофізичного розвитку	8					8
Разом за модулем 1	60	6				54
Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту						
Тема 1. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї.	8	1				7
Тема 2. Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту	8	1				7
Тема 3. Дитина із порушеннями слуху в сім'ї .	8					8
Тема 4. Дитина з порушеннями зорової функції в сім'ї.	8					8
Тема 5. Сімейне виховання дітей з порушеннями соціальної взаємодії та РДУГ.	10	2				5
Тема 6. Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП та синдромом Дауна	8					8
Тема 7. Підготовка підлітків з інтелектуальною недостатністю до дорослого життя у родині.	10		2			8
Разом за модуль 2	60	4	2			54
Всього за модуль	120	10	2			108

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями			
1	Тема: Теоретичні основи сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку 1.Поняття про сімейні системи. Структура сім'ї. 2.Моделі сімейної взаємодії. 3.Життєвий цикл сім'ї, сімейні функції. 4.Сучасні підходи до проблеми сімейного виховання. Концепція нормалізації сімейного життя. 5.Методи вивчення сім'ї, яка виховує дитину з порушеннями розвитку.	2	
2	Тема: Сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку 1.Інтеграційні тенденції. Криза у сім'ї нестандартної дитини. 2.Загальні проблеми сімей, що мають дитину з порушеннями розвитку. Помилки при вихованні дитини з ООП. 3.Допомога батькам у сімейній кризі. Правила правильного виховання дітей з ООП. 4.Типи і стилі сімейного виховання.	2	
3	Тема: Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали жорстокого поводження. 1.Сім'ї групи ризику. 2.Проблема жорстокого ставлення до дитини в сім'ї. 3.Види профілактики жорстокого поводження з дітьми. 4.Роль і напрямки роботи педагога з дітьми – жертвами жорстокого поводження.	2	
4	Тема: Основні поняття раннього втручання. 1.Поняття раннього втручання. 2.Керівні принципи РВ. 3.Міжнародні підходи до РВ. Досвід США. 4.Сучасний стан та перспективи РВ в Україні 4.Алгоритм надання послуги РВ (звернення батьків; первинна оцінка потреб дитини та сім'ї; загальні правила організації первинної оцінки). 5.Етапи проведення первинної оцінки; командне обговорення первинної оцінки, вибір робочої команди й координатора роботи з сім'єю; зустріч з батьками: обговорення результатів первинної оцінки й узгодження запиту. 6.Поглиблена оцінка у відповідності до запиту батьків; обговорення з батьками результатів поглибленої оцінки. 7.Реалізація та оцінка ефективності програми РВ. Вихід з програми РВ.	2	
5	Тема: Організація надання послуг раннього втручання. 1.Алгоритм надання послуги РВ (звернення батьків; первинна оцінка потреб дитини та сім'ї; загальні правила організації первинної оцінки). 2.Етапи проведення первинної оцінки; командне обговорення первинної оцінки, вибір робочої команди й координатора	2	

	<p>роботи з сім'єю; зустріч з батьками: обговорення результатів первинної оцінки й узгодження запиту.</p> <p>3.Поглиблена оцінка у відповідності до запиту батьків; обговорення з батьками результатів поглибленої оцінки.</p> <p>4.Реалізація та оцінка ефективності програми РВ. Вихід з програми РВ.</p>		
6	<p>Тема: Основи корекційного виховання в сім'ї дітей з порушеннями розвитку.</p> <p>1.Роль сім'ї в корекційному виховання дитини.</p> <p>2.Основні форми взаємодії фахівців та батьків дитини з порушеннями розвитку.</p> <p>3.Окремі питання організації життя дитини з порушеннями в сім'ї (режим дня, навички самообслуговування та охайності).</p> <p>4.Роль сім'ї у розвитку сенсорних функцій та різних видів пам'яті дитини.</p> <p>5.Розвиток пізнавальної та ігрової діяльності, мовлення та навичок спілкування в сім'ї.</p> <p>6.Роль батьків в удосконаленні рухових функцій та орієнтації у просторі дитини з порушеннями розвитку.</p>	2	
7	<p>Тема: Вплив сім'ї на формування та корекцію психічних та моторних функцій дитини з порушеннями ПФР</p> <p>1.Роль сім'ї у розвитку сенсорних функцій та різних видів пам'яті дитини.</p> <p>2.Розвиток пізнавальної та ігрової діяльності, мовлення та навичок спілкування в сім'ї.</p> <p>3.Роль батьків в удосконаленні рухових функцій та орієнтації у просторі дитини з порушеннями розвитку.</p>	2	
8	Модульна контрольна робота № 1	2	
	Разом за модулем 1	16	-
Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту			
1	<p>Тема: Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї.</p> <p>1.Становище дитини з порушеннями інтелекту в сім'ї.</p> <p>2.Стереотипи ставлення педагогів та батьків до дитини з інтелектуальними порушеннями.</p> <p>3.Особливості стосунків здорових дітей з батьками та дитиною з порушеннями інтелекту.</p> <p>4.Психологічний супровід родин з дитиною, що має порушення психофізичного розвитку.</p> <p>5.Допомога фахівців у вихованні дитини з порушеннями інтелекту, основні напрями роботи.</p>	2	
2	<p>Тема: Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту</p> <p>1.Сімейне виховання дітей з інтелектуальними порушеннями раннього віку.</p> <p>2.Сімейне виховання дітей з інтелектуальною недостатністю дошкільного віку (розумовий і мовленнєвий розвиток та ігрова діяльність).</p> <p>3.Фізичне, трудове виховання дошкільнят з порушеннями інтелекту в сім'ї, особливості їх емоційно-особистісного розвитку.</p> <p>4.Сімейне виховання дітей з порушеннями інтелекту шкільного</p>	2	

	віку.		
3	Тема: Дитина із порушеннями слуху в сім'ї 1.Причини порушення слуху. Особливості реакції на звук у віці немовляти. 2.Особливості психофізичного розвитку дитини з порушеннями слуху. 3.Методи корекційного впливу та співпраця із сім'єю дитини з порушеннями слуху. 4.Загальні закономірності розвитку при порушеннях сенсорної сфери. 5.Порушення зорової функції на першому році життя. 6.Спільна робота фахівців та батьків щодо виховання дитини з порушеннями зору. 7.Особливості виховання дитини з порушенням зору в сім'ї.	2	
4	Тема: Дитина з порушеннями зорової функції в сім'ї 1.Порушення зорової функції на першому році життя. 2.Спільна робота фахівців та батьків щодо виховання дитини з порушеннями зору. 3.Особливості виховання дитини з порушенням зору в сім'ї. 4. Корекція інтелектуальних особливостей у дітей з порушеннями зору.	2	
5	Тема: Сімейне виховання дітей з порушеннями соціальної взаємодії та РДУГ. 1.Розвиток спілкування в ранньому віці. 2.Основне про аутизм. 3.Основні підходи до виховання дитини з аутизмом у сім'ї. 4.Подолання дитячого негативізму в сім'ї. 5.Взаємодія фахівців і батьків в роботі з дітьми з аутизмом. 6.Виховання в сім'ї дитини з дефіцитом уваги та гіперактивністю. 7.Рекомендації для батьків, що виховують дитину із РДУГ.	2	2
6	Тема: Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП та із синдромом Дауна 1.Основні та супутні порушення при ДЦП. 2.Корекційна допомога дитині з ДЦП у ранньому та дошкільному періодах розвитку. 3.Співпраця з сім'єю, яка виховує дитину з ДЦП, у корекційно-реабілітаційній роботі. 4.Підготовка дітей з ДЦП до школи. Особливості організації навчальної діяльності школяра з ДЦП. 5.Особливості розвитку дітей із синдромом Дауна раннього та дошкільного віку. 6.Партнерство педагогів та батьків у шкільному навчанні дитини із синдромом Дауна.	2	
7	Тема: Підготовка підлітків з інтелектуальною недостатністю до дорослого життя у родині. 1.Особливості поведінки та навчальної діяльності підлітків з порушеннями інтелекту. 2.Деякі аспекти сексуального виховання та підготовки до створення сім'ї підлітків з інтелектуальною недостатністю. 3.Питання профорієнтації та визначення планів на доросле життя для підлітків, що мають порушення психофізичного розвитку.	2	2

8	Модульна контрольна робота № 2	2	
	Разом за модулем 2	18	2
	Всього за модулем	36	2

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями			
1	Теоретичні основи сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку	4	7
2	Сім'я дитини з порушеннями психофізичного розвитку	4	7
3	Соціально-педагогічна робота з дітьми, які зазнали жорстокого поводження.	4	8
4	Основні поняття раннього втручання.	5	8
5	Організація послуг раннього втручання	5	8
6	Основи корекційного виховання в сім'ї дітей з порушеннями розвитку.	4	8
7	Вплив сім'ї на формування та корекцію психічних та моторних функцій дитини з порушеннями ПФР	4	8
	Разом за модулем 1	30	54
Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту			
1	Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї.	4	7
2	Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями інтелекту	4	7
3	Дитина із порушеннями слуху в сім'ї .	4	8
4	Дитина з порушеннями зорових функцій в сім'ї.	4	8
5	Сімейне виховання дітей з порушеннями соціальної взаємодії та РДУГ.	5	8
6	Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП та синдромом Дауна	4	8
7	Підготовка підлітків з інтелектуальною недостатністю до дорослого життя у родині.	5	8
	Разом за модулем 2	30	54
	Всього за модулем	60	108

6.5. Індивідуальні завдання

Модуль 1. Загальні питання сімейного виховання дітей із психофізичними порушеннями

Усі здобувачі в рамках неформальної освіти мають пройти безкоштовний вебінар на освітній платформі EdEra «Вступ до раннього втручання», здати тестування та отримати відповідний сертифікат.

Отриманий сертифікат за успішно пройдене тестування за підсумками вебінару дає підставу на додаткових 20 балів в рамках модульного оцінювання (п.2.9 Положення про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, уведеного в дію наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 99/01-04 від 19.12.2023 р.).

Модуль 2. Особливості виховання в сім'ї дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в складі яких є порушення інтелекту

Усі здобувачі групи для підготовки реферату та презентації до нього об'єднуються у підгрупи по 2 особи та обирають одну із запропонованих тем. Робота в групі поділяється на паритетних началах. Члени групи самі вирішують питання про розподіл обов'язків при виконанні обраного завдання. При захисті виконаного завдання беруть участь обидва здобувачі.

Теми різних груп здобувачів не дублюються. Реферати і презентації до них надсилаються для перевірки на e-mail: klyap.marianna@uzhnu.edu.ua до проведення модульної контрольної роботи. Захист реферату буде проведений на останньому семінарі перед написанням модульної контрольної роботи.

Теми рефератів

1. Особливості виховання дитини з порушенням інтелекту раннього та дошкільного віку в сім'ї.
2. Особливості виховання дитини з порушенням інтелекту молодшого шкільного віку в сім'ї.
3. Особливості виховання дитини з порушенням інтелекту підліткового віку в сім'ї.
4. Соціалізація дитини з порушеннями спектру аутизму засобами родинного виховання.
5. Специфіка сімейного виховання дитини із сенсорними порушеннями (слух, зір).
6. Роль сім'ї у корекції порушень мовлення в дитини.
7. Співпраця сім'ї та закладу освіти у вихованні дитини з порушеннями поведінки.
8. Особливості родинного виховання дитини із затримкою психічного розвитку.
9. Роль сім'ї у формуванні здорового способу життя дитини з особливими освітніми потребами.
10. Поняття про раннє втручання та шляхи його реалізації в Україні.
11. Співпраця сім'ї та фахівців у вихованні дитини із синдромом Дауна.
12. Роль сім'ї у корекції розвитку дітей з алкогольним синдромом плоду.
13. Основні підходи до виховання дитини з розладами спектру аутизму в сім'ї.
14. Специфіка виховання в сім'ї дитини із гіперактивністю та дефіцитом уваги.
15. Особливості виховання в родині дитини з комплексними порушеннями.
16. Підготовка підлітків з порушеннями інтелекту до сімейного життя засобами родинного виховання.
17. Роль сім'ї у вихованні дитини з ДЦП раннього та дошкільного віку.
18. Співпраця закладу освіти і сім'ї у вихованні дитини з особливими освітніми потребами.

Вимоги до реферату:

Реферат виконується самостійно студентом за однією із запропонованих тем (теми різних студентів не повторюються) впродовж вивчення дисципліни. Захист реферату проходить на практичному занятті, якщо тема реферату розкриває деякий аспект проблеми, що обговорюється на цьому занятті, або на консультації впродовж семестру.

Оформлення реферату: реферат друкується на комп'ютері на листках формату А4, гарнітура Times New Roman 14пт. Інтервал між рядками – 1,5. Поля: ліве – 2,0 см; праве – 2,0 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,5 см., розміщення тексту по ширині.

Обсяг реферату – до 15 сторінок.

Список використаних джерел складається в алфавітному порядку відповідно до існуючих стандартів бібліографічного опису (див.: ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».).

Оцінювання реферату та його захисту – до 15 балів (10 балів за зміст реферату та його оформлення, 5 балів за захист).

Структура реферату:

1. Титульна сторінка.
2. План реферату.
3. Вступ.

4.Параграфи за темою реферату (не менше 2-х).

5.Висновок.

6.Література.

У тексті реферату повинні бути посилання на джерела із списку літератури за зразком [5, с. 17].

Використання в рефераті видань мовою держави-агресора не допускається. Забороняється цитування в тексті та внесення до бібліографічних списків тих джерел, які опубліковані російською мовою в будь-якій країні, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на території росії та білорусі.

При підготовці реферату обов'язковим є дотримання принципу академічної доброчесності.

Одним із видів самостійної роботи пропонується перегляд вебінарів або тренінгів на освітніх платформах «На урок», «Освіторія», «EdEra» тощо з різних питань психолого-педагогічної роботи з батьками дітей з ООП, зокрема співпраці закладів освіти та фахівців з родинами дітей з ООП. Отриманий сертифікат за успішно пройдене тестування за підсумками вебінару або тренінгу дає підставу на додаткових 5 балів в рамках модульного оцінювання (п.2.9 Положення про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, уведеного в дію наказом ректора ДВНЗ «УжНУ» № 99/01-04 від 19.12.2023 р.).

7. ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни використовуються традиційні та проблемні лекції, семінари, самостійна позааудиторна робота (написання рефератів та підготовка презентацій), консультації. Здобувачам пропонується прослухати певні тренінги або вебінари на педагогічну тематику на освітніх платформах «На урок», «Освіторія», «EdEra» в рамках неформальної освіти.

8. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

- 1.Технічні засоби: комп'ютер, проектор.
2. Обладнання: екран, фліп-чарт.
- 3.Програмні засоби: програмне забезпечення дистанційного навчання Google meet, Zoom.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Вержиховська О.В. Особливості виховання розумово відсталої дитини в сім'ї. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/verzhihovska-om-osoblivosti-vihovannja-rozumovo-vidstaloj-ditini-v-simi.html>
- 2.Гра не тільки для забави. Посібник для батьків. БФ «Інститут раннього втручання».
3. Гаяш О.В. Співпраця закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами як умова реалізації ідей інклюзії. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38856/1/%D0%93%D0%B0%D1%8F%D1%88%20%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%>

[B0%D0%BC%D0%B8%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B7%20%D0%9E%D0%9E%D0%9F.pdf](#)

4. Кукуруза Г.В. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. – Х.: Точка, 2013. – 244 с.
<https://rvua.com.ua/media/144/a5432393cd1a9048a4e64e3abdd939d.pdf>

5. Лук'янченко К. Роль сім'ї у процесі виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами.
URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7980/1/Lukyanchenko%20%D0%9A.%202020.pdf>

6. Максименко Д.С. Ігри та ігрові завдання для дітей раннього віку з обмеженими можливостями здоров'я. К.: Центр учбової літератури, 2018. 120 с.

7. Масару Ібука. Після трьох уже пізно. Київ: Видавничий дім Сварог, 2020. 152 с.

8. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с. (Альма-матер).

9. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». – К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. – 352 с.

10. Ранній розвиток дитини. Посібник для батьків. БФ «Інститут раннього втручання».

11. Рекомендовані практики раннього втручання. URL: <https://www.eurlyaid.eu/eciguidebook-englishversion/>

12. Робота та співпраця з батьками дітей з ООП. Методичний посібник. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-roboti-ta-spiivpraca-iz-batkami-ditej-z-ooop-406357.html>

13. Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років. Поради батькам. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 144 с.

14. Формування політики раннього втручання. Тренінговий модуль/Кол. авторів: Л.Ю. Байда, Є.Б. Павлова, О.Л. Іванова, Г.В. Кукуруза. – К., 2017. – 62 с.
<https://rvua.com.ua/media/399/887f6cc572ca029233d9533cb90bfa78.pdf>

15. Сидоренко Н.М. Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями мовлення. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1635/1/Sidortnko.pdf>

16. Сяба М.О. Роль сім'ї у вихованні дітей з особливими потребами. URL: <https://oaji.net/articles/2014/690-1396352229.pdf>

Допоміжна література

1. Айрес Дж. Дитина і сенсорна інтеграція. Розуміння прихованих проблем розвитку з практичними рекомендаціями для батьків і спеціалістів /Е. Джин Айрес за участі Джеффа Робінса; пер. З англ. Т. Колеснік. – Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. – 280 с.

2. Барбера, Мері Лінч. Дитячий аутизм та вербально-поведінковий підхід. Київ: Видавничий дім «СВАРОГ», 2023. 268 с.

3. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка: навч. посібник / О.Ф. Кисла. – К.: Кондор-Видавництво, 2015. – 320 с.

4. Максименко Д.С. Як правильно вчити дитину розмовляти. К.: Центр учбової літератури, 2022. 198 с.

5. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 260 с.

6. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами./О.Б. Нагорна. – Рівне, 2016. – 198 с.

7. Саллі Дж. Роджерс, Джеральдін Доусон, Лорі А. Вісмара. Денверська модель раннього втручання для дітей з аутизмом. Як у процесі повсякденної взаємодії навчити дитину грати, спілкуватися і вчитися./ Саллі Дж. Роджерс, Джеральдін Доусон, Лорі А. Вісмара. – Київ: «СВАРОГ», 2023. – 554 с.

8.Сансон Патрік. Психопедагогіка та аутизм: досвід роботи з дітьми та дорослими.Київ: «СВАРОГ», 2023. 212 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

- 1.Про дошкільну освіту: Закон України від 06 червня 2024 № 3788-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
- 2.Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
- 3.Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. URL: <http://old.mon.gov.ua/.../Програма%20розвитку%20для%20дітей%20дошкільного%20віку>.
4. Програма розвитку дітей раннього та дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями /О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, І.В. Бобренко, С.В. Трикоз, О.І. Мякушко, І.В. Сухіна, Н.С. Бабій, Н.П. Цимбалюк, І.Д. Лукачук та ін.: За наук. Ред. О.В. Чеботарьової, І.В. Гладченко. Київ: ІССП імені Миколи Ярмаченка НАПП України, 2023. 438 с. URL: <https://ispukr.org.ua/?p=11295>
- 5.Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт». URL: <https://mon.gov.ua>programy-rozvytku-ditey>
- 6.Програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку. URL: <https://imzo.gov.ua>osvita>korektsiyini-programi>>
- 7.Програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку «Віконечко». URL: <https://lib.iitta.gov.ua>eprint>>
8. «Про затвердження порядку організації діяльності інклюзивних груп у ЗДО». Постанова Кабінету міністрів України від 28 липня 2021 р. № 769 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>
9. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». Постанова Кабінету міністрів України від 21 липня 2021 р. №765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
10. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя». Наказ Мінсоцполітики України від 18.02.2021 № 92. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5948.html?PrintVersion>
11. «Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо впровадження практики РВ для забезпечення...» Наказ Мінсоцполітики від 26.03.2021 р. № 152/ URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5995.html>
12. «Про схвалення Концепції створення та розвитку системи раннього втручання»/ Розпорядження КМУ від 26.05.2021р. № 517-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#Text>
13. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання на період до 2026 року». Розпорядження КМУ від 15.09.2021р.№ 1117-р/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1117-2021-%D1%80#Text>
- 14.Наукова бібліотека Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. URL: <http://lib.npu.edu.ua/>
- 15.Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: <https://library.kpnu.edu.ua/>
- 16.Електронна бібліотека Інституту спеціальної педагогіки та психології ім. М. Ярмаченка НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>
- 17.Бібліотека ДВНЗ «УжНУ». URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібно підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібно підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібно підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібно підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)